

АМИР ТЕМУРНИНГ ҲАРБИЙ МАХОРАТИ

Турсунов Асрор Алланазарович¹¹ Ахборот технологиялари ва менежмент
университети доцентиИскандарова Махлиё Қувондиқ қизи¹¹ Ахборот технологиялари ва менежмент университети
Тарих гуруҳи 1-курс талабасиМАҚОЛА
МА'ЛУМОТИ

АННОТАЦИЯ:

МАҚОЛА ТАРИХИ:

Received: 28.11.2024

Revised: 29.11.2024

Accepted: 30.11.2024

КАЛИТ СЎЗЛАР:

хукмронлик,
иттифоқдош
томонлар, ҳарбий
ташқилот, буюк
саркарда, "Ростий ва
Растий", ҳарбий
санъат.

Ушбу мақолада Амир Темурнинг буюк саркардалиги, улар олиб борилган ҳар бир жангни геололитик замин билан боғлиқ ҳолда у ёки бу ҳарбий юриш нима учун галабага олиб келганлигини атрофлича ўрганишга ҳаракат қиладилар. Амир Темур армияси тактик усуллари жиҳатидан ўзига хос хусусиятларга эга эди.

КИРИШ. Амир Темур тарихидаги буюк саркардалар орасида алоҳида ажралиб туради. Лекин ҳарбий тарихни махсус мутахассис сифатида ўрганувчилар эса, бошқа янада жиддийроқ мезонларга мурожаат этадилар. Улар олиб борилган ҳар бир жангни геололитик замин билан боғлиқ ҳолда у ёки бу ҳарбий юриш нима учун галабага олиб келганлигини атрофлича ўрганишга ҳаракат қиладилар. Бизнинг тадқиқототимизга кўра, Амир Темур барча давр буюк ҳарбий қўмондонлари орасида ўзига хос алоҳида ўрин эгаллайди. Унинг куч-қудрати ва чидамлилиги ҳам кишини лол қолдиради. У амалга оширган узоқ муддатли ҳарбий юришлар (айримлари етти йилгача чузилган) бунга яққол мисол бўла олади. Хатто ҳаётининг сўнгги йилларида ҳам Амир Темурда ғайрат-шижоат тўлиб тошганлигини кўрамиз. У Анкарада Боязидга қарши олиб

борилган машхур жангни бошқарганида 70 ёш атрофида бўлган. Буюк саркарда сифатида Амир Темур ўз жангчиларини доимо курашчан вазиятда тутган. У жангга узоқ тайёрланиш орқали тез, шиддатли ҳужум уюштиришни афзал билган.

«Нотўғри ҳолат, вазиятда мингта жангчи билан тургандан кўра, ўнта жангчи билан тўғри ҳолат, вазиятда турган маъкул», - деб ҳисоблайди Амир Темур.

Стратегияда Амир Темур маҳоратини кўрсатувчи яна бир жиҳати, у ўз олдига қўйган мақсадига (кўпинча) жангсиз эришиш қобилиятидир. Амир Темур ўз ҳарбий фаолиятининг бошланишидаёқ илғор ҳарбий кучлар устидан қўмондонлик қилиб турган Туғлуқхон билан ўта нозик (махфий) иттифок тузади. Бу эса, Амир Темурга ўзи бошқариб турган ерларда, ўзининг ҳукмронлигини мустаҳкамлашга имкон беради. Бундай иттифокдошлар тузиш, унга бошқа айрим жангларда ҳам ғалаба қозонишга ёрдам берган. У ўз империясини химоя қилишда иттифокдош томонларни доимий равишда ўзгартириб ҳам турган.

Амир Темур атокли ҳарбий ташкилотчи ва буюк саркарда эди. У ўз вақтида интизомли армия тузишга уни моҳир қўмондонлар билан таъмин-лашга жанг чоғида қисмларни санъаткорона бошқаришга маҳораба тақдирини ҳал этувчи жойларга кўмак кучларини ўз вақтида усталик билан йўллашга ҳар қандай тўсиқ ва ғовлардан тадбиркорлик билан ўтишга эришди. Душман мудофасини турли усуллар билан яқсон қилиш, мамалакат-ларнинг марказий ва йирик шаҳарларига қўқисидан кучли зарба бериш мустаҳкам иншоотларга эга бўлган қалъа қўрғонларни узоқ муддат қамал қилиш душман кучларини иложи борица кенг кўламда қуршовга олиш (рақибни) душман кучларини таъқиб қилиш каби стратегик режаларни кузлаб иш юритиш – Соҳибқиронга кўплаб ғалабалар олиб келди. Амир Темур армияси тактик усуллари жиҳатидан ўзига хос хусусиятларга эга эди. Разведка эса аъло даражада йўлга қўйилган. Қисмлараро алоқа юқори савияда бўлиши ҳарбий бошлиқларнинг тўғри танланганлиги (маҳораба) ғалабага салмоқли таъсир кўрсатган.

Амир Темурнинг Мухрида ва узугида ҳам иккита Сўз “Ростий ва Растий” лари бор эди. Бу эса куч адолат ва озодликда,² -демакдир.

Соҳибқирон армиясида мунтазам қўшинга хос бўлган кўпгина белгилар мавжуд эди. Қўшин сон жиҳатидан аниқ ва пухта ташкил этилган, унинг жанговор тартиби – ясол такомил даражасига кўтарилган, қўшин ўз замонининг илғор қурол-яроғи, техникаси билан қуролланган, ҳар бир қисм, бўлинма айнан бир турдаги қурол-яроғ,

² А.Болтаев, Амир Темур муҳри ҳақида. Шарқшунослик-4-сон, 1993й. Тошкент, 108-109 бетлар.

техника-анжом билан таъмин этилган. Бўлинмалар, қисмлар бир-биридан кийим-боши, кўтарган байроғи, хатто минган отининг туси оркали ҳам фаркланган. Амир Темур тоғли ҳудудларда жанг ҳаракатлари олиб бориш қобилиятига эга бўлган пиёдалардан тузилган махсус ҳарбий қисмларни ташкил этди.

Юришлар олдида Соҳибқирон арқони давлат, Вазирлар, саркардалар, амирзодалар, беклар ва амирларни ҳарбий кенгаш – машваратга тўплаган, сўнгра Аскар йиғиш учун махсус буйруқ эълон қилинган, қисмлар ҳарбий кўрикдан ўтказилган.

Соҳибқирон ташкил қилган қудратли ва интизомли армия, жаҳоннинг уша вақтдаги энг илғор армияси сифатида, хатто ҳозирга қадар ҳам буюк саркардалар ҳарбий мутахассислар, тарихчи олимлар томонидан эътироф этилмоқда.

Амир Темур ҳақида Якубовский А.Ю куйидаги сифатларини, яъни шахсий довюраклиги, сахийлиги, одамларни ажрата билиши ва ўзига ёрдамчилар танлай билиши, етакчи ролидаги қобилиятини алоҳида таъкидлайди³. Бундан ташқари унинг юксак ташкилотчилиги. Кучли иродага эга эканлиги ҳамда чуқур зиддиятларга эга арбоб сифатида таърифланади. Амир Темур ички ва ташқи сиёсатида асосан кўшинига суянган. У ҳарбий куч билан забт этилган мамлакатлар халқларини зурлик ва ишонч орасида ушлаб турарди. Шунинг учун ҳам у ҳарбий ислоҳга, айниқса қушин бошлиқларини танлаш ва уларни тарбиялаш, лашкарий қисмлар ва уларнинг жойлашиш тартиби, навқар ва сарбозларнинг қуролланиши ҳамда ички интизом масалаларига ниҳоятда катта аҳамият берган.

Амир Темур ўз «Тузуқлари» да ёзади: «Жаҳонгирлик қилишга қиришганимда тўрт нарсани хотирамда мустаҳкам сақладим. Биринчиси,-қайси мамлакатни забт этмоқчи бўлсам, тўғри тадбир ва кенгаш билан иш тутдим. Иккинчиси- хатога йўл қўймаслик учун ҳар бир ишни кўп ўйлаб, сергаклик ва эҳтиёткорлик билан қилдим. Учинчиси – уч юз ўн уч асил зотли, шижоатли ва ақл-фаросатли эр йигитларни атрофимга бирлаштирдим. Тўртинчиси- бугунги ишни эртага қолдирмаслик, юмшоқлик қилишга тўғри келса, мулоимлик қилдим: Каттикқўллик ишлатиш вақти етса, қатъий чоралар кўрдим. Шошмаслик керак бўлган жойда шошилмадим, шошиларли ишларни кечиктирмадим. Қайси ишни чораю-тадбир билан битиришнинг иложи бўлса, унда қилич ишлатмадим»⁴.

³ Якубовский А.Ю, Темур Опыт краткой политической характеристики. //Вопросы истории. М.1946, №-8-9с.42-74.

⁴ «Темур тузуқлари». Тошкент. «Г.Ғулом нашриёти». 1991 йил, 92-93 бетлар.

Темур қўшини ўнталик аскарый бирикмалар асосида тузилган лашкарлардан иборат эди. Лашкар «Туман»-ўн минглик, «хазора»- минглик, «хушун»-юзлик ва «айл»-ўнлик бирикмаларига бўлинган. Туманларда аскарларнинг сони ўн минг, қўшинда юз минг нафардан ортиқ бўлган. Амир Темурнинг ўн минглик лашкарини бошқариш учун «туман оғаси», минглик бўлинмалар учун «мирихазора», юзликлар каби ҳарбий мансабларни жорий этди. Уларнинг ҳақ-хуқуқлари, ойлик маоши белгилаб берилган. Масалан, оддий сипохий маоши минган отини баҳоси баробарида «Баходирлар 2-4 от баробарида айлбоши қарамоғидаги навкарга нисбатан икки баробар кўп, юзбоши ўнбошидан икки баробарлик кўпроқ маош олган. Мингбошиларнинг маоши-хушунбошиларнинг маошидан уч баробар ортиқ бўлган. Жангларда баходирлик кўрсатиб ғалаба қозонган амир учун инъомлар ҳам белгилаб қўйилган. Масалан, қайси бир амир бирон қўшинни енгса ёки мамлакат ё вилоятни забт этса, у туғ ногора, баходирлик мартабаси, давлат кенгашларига бемалол кириш ҳуқуқи ҳамда бирон вилоятнинг ноиблиги билан сайланган».

Бўлинма бошлиқлари – амирлар Темурга тобе бўлган кирк аймақ (қабила)дан ўн икkitаси: барлос, аргин, жалоир, тўлкичи, дулдой, муғул, сулдуз, туғой, кипчоқ, арлот, татар ва торхонлар орасидан сайлаб олинган. Амирлик мартабаси Темур фаолиятининг дастлабки йилларида унга содиқ бўлган 313 нафар кишига берилган. Булардан биттаси-амир ул-умаро, тўрттаси бекларбеги, юзтадан-мингбоши, юзбоши ва ўнбоши бўлган. Бундан ташқари яна ўн икки нафар кишига биринчидан то ўн иккинчи даражали амирлик унвонлари берилган. Ўн иккинчи даражали амир одатда амир ул-умаронинг (ноиб) ёрдамчиси хисобланган. Ўн икки амирнинг ҳар бирига биттадан байроқ ва биттадан ногора, амир ул-умарога бир байроқ, ногора-ўн минглик қўшин-туғ ва чортуғ, тўрт нафар берларбегининг ҳар бирига биттадан байроқ, ногора, чортуғ ва бургу (карнай) берилган.

Амир Темур қўшинида айрим нишонлар қўшини бўлинмаларни ҳам фарқлаб турган⁵. Масалан катта қизил байроқ, қўшин бошлиғи амил ул-умаро ёки бекларбегининг аломати эди. От ёлига боғланган найзали узун туғ туман оғасининг, икки томонига кокиллар осилган икки дул ногора юзбошининг аломати бўлган. Отлиқ қисмларни бошқариш учун махсус ажратилган суворий довулчилари, икки

⁵ Мухаммаджонов, А.Темур ва темурийлар салтанати. Тошкент «Комуслар бош таҳририяти», 1994. 37-38 бетлар.

томонига икки дўл ноғора довул осилиб, жанг пайтларида суворийларни (махорабага) жангга солиш мақсадида-улар бонг уриб қоқилган.

«Бурон мамлакатда жабр-зулм ва фиску-фасод кучайиб кетаркан, асл подшолар адолат ўрнатиб, зулмни йўқотиш ниятида ана шундай мамлакатга хужум бошлаши лозим. Чунончи, мен Мовароуннахр вилоятида адолат ўрнатиш ниятида уни золимлар қўлидан тортиб олдим».⁶

Абдураззоқ Самарқандийнинг ёзишича, ҳарбий сафарда Амир Темур қўшинидаги ҳар бир жангчи ўзи билан бир йилга етадиган озиқ-овқат, камони билан ўттиз ўқли садоқ, совут, найза ва қалқон олган. Ҳар икки суворийнинг битта захира чопқур оти, урдуғ оҳда ҳар бир «айл»-унлик қисмда биттадан чодир, қозон, кетмон, ўроқ, болта, бигиз, иккитадан белкурак, юзтадан игна, ярим ман арқон, битта ошланган пишиқ тери бўлиши шарт эди. Ҳарбий сафарбарлик вақтида ҳар бир вилоят олдиндан белгилаб қуйилган асосий «асл» ҳамда захира «изофа», яъни «резерв». Қўшимча қисмларни тўплаб берарди.

Вилоятлар тошотар (сангандоз), девор бузувчи (манжаник), ўқ отадиган (раъандоз ва нафтандоз) ҳамда узиотар куролларни ишлата биладиган жангчиларни тайёрлаб берарди. Аскарний қисмларни вилоятлардан тўплаш билан товочи мансабидаги амалдорлар шуғулланар эди.

Амир Темур ва амир лашкарларга алоҳида эътибор берар эди. Ҳар бир зобит (бўлинманинг хушун ёки айлбошиси) жанг қилиш услубларини яхши билиши фарз саналган. Оддий навкар низомни катъий бажаришга мажбур бўлиб, жангда у аёвсиз ва довюрак бўлиши, омонлик қилган душманга эса юмшоқ муомала қилиши ва адолатли бўлиши лозим ҳисобланган. Қўшинлар ҳарбий юришга чиққан вақтда, айниқса интизомга қаттиқ риоя қилинар эди. Ҳар бир бўлинманинг айлбоши, хушунбошиси, туман оғаси ва қўшин амири ўз ўрнини яхши биларди ва унга катъий риоя қиларди. Сафарда энг олдинда ҳар бир қўшин қисмлари Билан энг довюрак ва ботир аскарлардан танлаб олинган хабаргири яъни хабарчилар деб юритилган. Айғоқчи-кузатувчилар бўлинмаси юрган. Хабарчилар орқасидан эса соқчилар бўлинмаси, «ясовул» борган. Қўшиннинг асосий қисмлари олдида «манглий»-авангард қисмлар ҳаракатда бўлган. Манглай асосий кучлардан, баъзан эса бир неча туманлардан иборат бўлган. Манглай билан қўшиннинг асосий қисмлари оралиғида эса қўмондоннинг қароргоҳи ва унинг ён атрофида изофа, яъни захира қисмлар

⁶ «Темур тузуклари», 91-бет.

жойлашган. Маҳораба жанг оқибатини ана шу захира қисмлар ҳал қилган. Юриш вақтида қўшинлар олдида алоҳида йўл бошловчилар-«қучорчилар» гуруҳи бўлган. Қучорчиларни қўшин қисмлари ўртасида Амир Темурнинг ўзи тақсимлаб берган. Амир Темурнинг қўшини асосий жанговор қисми-марказ ҳамда ўнг қанот (барангар) ва сўл қанот (жавангар)лардан иборат бўлган. Ҳар бир қанотнинг олдида қўриқчи манглай-авангард, ён томонларда ҳам қўриқчи аскарӣй қўшилмалар-«канбул»лар буларди. Шу тариқа Амир Темур қўшини етти қисм - «қўл» лардан иборат бўлиб, булардан учтаси: Марказ, барангар, жавногарлар мустақил ҳаракат қилган. Тўрттаси: иккита манглай ва иккита канбулларга тобе қисмлар эди. Қўшиннинг бундай жойлаштирилишининг ўзига хослиги томони шунда эдики, унинг қанот қисмлари, марказий қисмига қараганда анча кучли эди. Бундан шубҳасиз савкўлжайш (стратегия) ҳамда жангда турли хил муҳораба услублари-табият жайшни қўллаш мақсади кўзда тутилган. Шарофиддин Али Яздӣй қўшинни етти қул-қисмга бўлиб жойлаштириш тартибини биринчи бўлиб Амир Темур жорий қилган деб ёзади. Бу қуллар жангларда мустақил ҳаракат қилиб, фақат қўшин қўмондонига бўйсўнган.

Амир Теумр ўз тузукларида ёзади: «Қайси мамалакатни забт этган бўлсам, ўша ернинг обрӯ-эътиборлик кишиларини азиз тутдим, сайидлари, уламолари, фузало ва машойхларига таъзим бажо келтирдим ва хурматладим, уларга суюрғол вазифалар бериб, маошларини белгиладим; ўша вилоятнинг улуғларини бўлса, ўз фарзандларимдек кўрдим. Мазкур мамалакатларнинг сипоҳлари учун даргоҳим эшиги очик эди. Хаммани кўркув ва умид орасида сақладим»⁷. Ҳарбий юришлар вақтида йўлларда тўхтаб урдугоҳ-қароргоҳ кўришга тўғри келарди. Агар урдугоҳ душманга яқинроқ жойда жойлашса, унинг атрофи мудофаа иншоотлари-«турлар», хандалақлар, «чохпар» (чуқур ўра)лар ва «кочи»- марзалар билан ураб олинар эди. Қўшиннинг (резерв) қўшимча қисмлари қўмондон урдугоҳини кўриқлаб турарди. Жанг пайтида улар зарур бўлган жойларда жангга солинарди. Қўриқчи канбуллар эса, душман қўшинининг ўнг ёки чап қанотини ёриб киришга ва ён томонларидан айланиб ўтиб, орқадан зарба беришига йўл қўймасликка ҳаракат қиларди. Канбуллар энг ботир ва тажрибали аскарлардан тузилар эди. Қўшинда айниқса у жангга кирган пайтларида, пиёда асақрлар алоҳида ўринни эгаллаган.

Жанговор сафга тузилган пиёда қисмлар, отликлардан олдинда турар ва душман хужум қилган вақтда чохпар ва турлар (мудофаа иншоотлари) орқасига

⁷ «Темур тузуклари»-94бет

яширинган ҳолда биринчи бўлиб жангга кирардилар. Шунинг учун ҳам қанотдаги туман оға ва қўшин амирлари, пиёдалар билан отлиқларни жанговор тартибга жойлаштиришга алоҳида эътибор берардилар. Шундай қилиб, Амир Темур ўз замонасининг энг кучли ва жанговор Қўшинини ташкил қилди. Аскар бошлиқлари ва навкарларини қаршилик кўрсатувчи кучларга нисбатан бешафқат руҳида тарбиялашга муваффақ бўлди. У жанг қилишнинг янги усул ва йўллари қўллади.

Забт қилинган мамлакатларда норозилик билдирган ёки қўзғолон кўтарган кишиларни шафқатсиз жазолади. Кўпинча кутилган хавф рўй бермасдан туриб, унинг олдини олиш чораларини кўрди.

Амир Темур қўшинини Жаҳонгир Сайфуддин ва Пирхусайн Барлослар, Окбуга, Усмон Аббос, Мухаммад Султон Каамарий, Тибон Баходир, Урусбуга, Хамза Сулдуз, Амир Муризода, Мухаммад Казгон, Сарик Атка ва Музаффар Учқора каби жангларда шуҳрат қозонган маҳоратли сарханглари бошқарди.

Амир Темур ўз тузукларида ёзади: «Амр этдимки, ўғри ва қароқчиларни «Ёсо асосида жазоласинлар ва яна буюрдимки, ҳеч бир шаҳар ва қишлоқда одамларни сари шумор⁸ ва хона шумор⁹ олмасинлар. Сипохийлардан бирон киши раиятнинг хонадонига зўрлик билан келиб тушмасин, раиятнинг от-уловларини тортиб олмасин. Ҳар бир мамлакатнинг раияти билан бўлган муомалада уларга нисбатан холислик билан иш тутсинлар. Яна буюрдимки ҳар бир мамлакатнинг гадоларига вазифа юклаб иш берсинлар, токи шу йул билан гадолик расми йўқотилсин.¹⁰

Амир Темур ўзининг кенг қўламли юришларида қўллаган ҳарбий техникани ҳам жуда яхши ва тўла-тўқис билган. Мисол учун, Хиндистонда Амир Темур аскарлари ҳарбий филлар билан тўқнаш келиб қолганида ва уларга қарши боришга чўчиб турганларида, Амир Темур ўз жангчиларига учуқлар қазиб, у ерга учли симлар ўралган устунлар қоқишни ва уларга шохларига ҳашак қуйилган буқаларни боғлаб қўйишни буюради. Бу тадбир эса жангда Амир Темур қўшинларининг ғалабасини таъминлаган ва у филларнинг жуда кўп қисмини қўлга киритиб, ўз ҳарбийлари қаторига қўшиб олган. Амир Темур уз ҳарбий юришларида нефт билан тулдирилган Мунгул қозонларидан ҳам фойдаланган.

Масалан, Амир Темур мўғулларнинг Хитойга бўлган хавфини, Олтин Ўрдани олиш билан Москва Русига бўлган хавфини бартараф этди.

⁸ Сари шумор-жон бошидан олинадиган солиқ.

⁹ Хона шумор-ҳар бир хонадондан олинадиган солиқ.

¹⁰ «Темур тузуклари» 95-бет.

Шундай килиб, Литваликлар ва половецларнинг Россияга хужумлари ҳам барҳам топди. Амир Темур Константинополнинг усмонли турклар томонидан забт этилишини ярим аср орқага сурди, бироқ Туркларни Кичик Осиёдан таъкиб эта бориб, Европада бир умрга қолишларига имкон берди.

Амир Темурнинг ҳарбий истеъдоди асосан икки йўналишда, моҳир ҳарбий ташкилотчи ва атоқли саркарда тарзида ёрқин намоён бўлди.

Амир Темур барпо этган армиянинг ички тузилиши ва қонун-қоидалари билан бошқа армиялардан муҳим жиҳатлари билан тубдан фарқ қилар эди. Булар қуйидагилар:

Биринчидан: Амир Темур шарқда биринчилардан бўлиб, ўз армиясига ўт иргитувчи қурол –радандоз олиб кирди.

Иккинчидан: Соҳибқирон тоғли ҳудудлардан жанг ҳаракатлари олиб борувчи пиёдалардан тузилган махсус қисмларни ташкил қилди.

Учинчидан: Амир Темур жаҳон ҳарбий санъати тарихида биринчи бўлиб, ўз қўшинини жанг майдонидан етти қўл бўлиб жойлаштириш тартибини жорий этди.

Тўртинчидан: Амир Темур ҳарбий санъат ривожига қўшган улкан хизматларидан яна бири, қўшин қанотларини жанг чоғида душман ҳужумидан мудофа қилиш ва аксинча ғаним қучларини ён томонидан айланиб ўтиб, унга ортидан зарба бериш мақсадида тузилган отлик қисм-канбулнинг жорий этилишидир.

Бешинчидан: Амир Темур ўз салтанати учун девон бошқарувининг икки тизимини таъсис этди. Улардан бири турк-муғилларидан иборат Чигатой қабиласи ва армия ишлари бўйича Девони-бузург маҳкамаси, иккинчиси форс расмийатчиларидан иборат ўтроқ аҳолидан солиқ йиғиш ишлари бўйича Девони-аъло маҳкамаси бўлган. Унинг диққат марказида пухта ғалабага олиб келувчи қўшинни такомиллаштириш масаласи турган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Khamitovich K. G. Measures in the Sphere of Maternal and Child Health in Uzbekistan //Miasto Przyszłości. – 2022. – Т. 29. – С. 12-15.
2. Р.Самадов, С.Ахроров, Ж.Холмўминов, С.Садриддинов Соҳибқирон Амир Темур ҳарбий санъати. – Тошкент: «Маънавият», 2022. – 280 б.
3. Ахмедов Б. Амир Темур. Тошкент, Абдулла Кодирий, 1995.

4. Абдурахмонов А. Темур ва Тўхтамиш. – Тошкент: «Нур», 1992. Тошкент: «Ғафур Ғулом» нашриёти, 2000.

5. Амир Темур ўғитлари. Тошкент, Навруз, 1996.

6. Suyarov A. B. DEVELOPMENT OF STUDENT COMMUNICATION BASED ON EDUCATIONAL TOOLS. JOURNAL OF APPLIED SCIENCE AND SOCIAL SCIENCE. Volume 14 Issue 11, November 2024 eISSN 2229-3113 pISSN 2229-3205

7. Зиямов Н. Роль Узбекистана в международном экономическом и культурном сотрудничестве Центральной Азии (1991-2001): Автореф. дисс... канд. ист. наука - Ташкент, 2002. - С. 118.

8. Четвертый международный фестиваль «Коркыт и мелодии Великой степи» // <https://www.turksoy.org/ru/news/category:news>

9. Khamitovich K. G. HISTORY OF HEALTH WORKS IN TURKESTAN ASSR //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2022. – Т. 11. – №. 10. – С. 68-72.

10. Абдуллаева, Ш. А., & Мухаммадиева, Х. К. (2016). Девиант хулқли илк ўспирин ёшидагиларни ижтимоийлаштириш ва профилактика ишларини олиб бориш. Современное образование (Узбекистан), (11), 48-53. 12.

11. Абдуллаева, Ш. А. (2012). Педагогическая диагностика и коррекция.

12. Абдуллаева, Ш. А., Сайитов, С. С., & Халикова, Г. И. (2010). История педагогики. Т.:«Фан ва ахборот технологиялари, 52.

13. Арипова, М. Г., & Абдуллаева, Ш. А. (2020). Электронный тьюторинг в коллаборативном проекте как основа трансформации знаний в обучении студентов русской литературе. Современные проблемы науки и образования, (6), 89-89.

14. Абдуллаева, Ш. А. (2015). Непрерывная связь науки и образования в Республике Узбекистан (на примере педагогической деятельности Ташкентского областного

15. Аблаева, Н. К. (2024). ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(5), 152-156.

16. Аблаева, Н. К. (2024). РОЛЬ ПРИРОДЫ В ДРАМЕ ОСТРОВСКОГО «ГРОЗА». MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 8(8), 176-181.

17.Аблаева, Н. К. (2024). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В БАЛЛАДЕ В. ЖУКОВСКОГО «СВЕТЛАНА». YANGI O 'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 1(3), 129-132.

18.Аблаева, Н., & Джуманиязова, И. (2024). ВОЗМОЖНОСТИ КОРПУСНОЙ ЛИНГВИСТИКИ В ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ. «CONTEMPORARY TECHNOLOGIES OF COMPUTATIONAL LINGUISTICS», 2(22.04), 520-524.

19.Аблаева, Н. К. (2024). НРАВСТВЕННО-ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМА В ТВОРЧЕСТВЕ ЛН Толстого (на примере романа " Война и мир"). JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH, MODERN VIEWS AND INNOVATIONS, 1(1), 24-27.

20. Suyarov, A., & Axmadov, H. TOG JINSLARI VA ULARNING FIZIKAVIY-MEXANIKAVIY XOSSALARI. TOШКЕНТ-2021, 28.

